THE PERSPECTIVE OF NEW ERA SCIENCES
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
www.global-science-review.com
editor@global-science-review.com

TA’LIM JARAYONIDA MULTIMEDIA VOSITALARINING O‘RNI VA AHAMIYATI

Turapova Aziza Usmanovna[1]

Toshkent Amaliy fanlar universiteti o’qituvchisi

Talaba Nurmatova Gulnoza Xurshid qizi[2]

Toshkent Amaliy fanlar universiteti Boshlang’ich ta’lim yunalishi 2- kurs talabasi

aziza.turapova8391@gmail.com[1]

Elektron pochta: salom salom0909@gmail.com[2]

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ta’lim jarayonida multimedia vositalaridan foydalanishning mazmuni, pedagogik imkoniyatlari va o‘quvchilarning bilimlarni o‘zlashtirishiga ta’siri tahlil qilinadi. Matn, tasvir, ovoz, animatsiya va videoni uyg‘unlashtirish orqali mavzuni tushunarli yetkazish, o‘quv motivatsiyasini oshirish hamda mustaqil o‘rganishni qo‘llab-quvvatlash masalalariga e’tibor qaratiladi. Shuningdek, multimedia materiallarini tanlash va darsda samarali qo‘llashning metodik shartlari, ehtimoliy cheklovlar hamda ularni bartaraf etish yo‘llari yoritiladi.*

Аннотация: *В статье рассматриваются содержание и педагогические возможности использования мультимедийных средств в образовательном процессе, а также их влияние на усвоение учебного материала. Особое внимание уделяется сочетанию текста, изображения, звука, анимации и видео для более понятного представления информации, повышения учебной мотивации и поддержки самостоятельного обучения. Описываются методические условия отбора мультимедийных материалов, ограничения их применения и способы решения возникающих проблем.*

Abstract: *This article examines the meaning and pedagogical potential of multimedia tools in the educational process and their possible influence on learners’ understanding of subject matter. It focuses on combining text, images, sound,*

animation, and video to present information clearly, support learning motivation, and encourage independent learning. The article also discusses methodological principles for selecting multimedia materials, potential limitations, and practical ways to address them.

Kalit so‘zlar: *multimedia, ta’lim jarayoni, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, ko‘rgazmalilik, interaktiv ta’lim, raqamli resurslar, o‘quv motivatsiyasi, pedagogik metodika.*

Ключевые слова: *мультимедиа, образовательный процесс, информационно-коммуникационные технологии, наглядность, интерактивное обучение, цифровые ресурсы, учебная мотивация, педагогическая методика.*

Keywords: *multimedia, educational process, information and communication technologies, visualization, interactive learning, digital resources, learning motivation, teaching methodology.*

KIRISH

Zamonaviy ta’lim jarayonida o‘quvchilarga bilim berish bilan bir qatorda, ularning mustaqil fikrlashi, axborotni tahlil qilishi va o‘rgangan bilimlarini amaliy vaziyatlarda qo‘llay olishini rivojlantirish muhim hisoblanadi. Bu vazifalarni amalga oshirishda an’anaviy tushuntirish usullari bilan bir qatorda multimedia vositalaridan maqsadli foydalanish ham katta imkoniyat yaratadi. Multimedia bir nechta axborot shaklini — matn, grafika, surat, ovoz, animatsiya va videoni — yagona taqdimot yoki o‘quv muhitida birlashtiradi.

Multimedia materiallari mavzuni faqat ko‘rsatib berish uchun emas, balki o‘quvchini fikrlashga, savol berishga, taqqoslashga va xulosa chiqarishga undash uchun xizmat qilishi lozim. Ayniqsa, murakkab jarayonlar, ko‘z bilan bevosita kuzatish qiyin bo‘lgan hodisalar yoki mavhum tushunchalarni tushuntirishda animatsiya, sxema va videolardan foydalanish mazmunni aniqroq anglashga yordam berishi mumkin.

Mayerning multimedia orqali o‘rganish nazariyasida inson axborotni vizual va verbal kanallar orqali qayta ishlashi, biroq har bir kanalning imkoniyati cheklanganligi ta’kidlanadi. Shu sababli taqdimotda barcha ma’lumotni bir vaqtning o‘zida ko‘paytirish emas, balki o‘quv maqsadiga mos, bir-birini to‘ldiruvchi materiallarni tanlash muhimdir [5]. UNESCOning ta’limda texnologiyalardan foydalanish bo‘yicha hisobotida ham texnologiya o‘z-o‘zidan ta’lim sifatini kafolatlamasligi, uning natijasi pedagogik maqsad va qo‘llash sharoitiga bog‘liqligi qayd etiladi [2].

ASOSIY QISM

1. Multimedia vositalarining mohiyati va ta’limdagi vazifalari

Multimedia vositalari — axborotni bir necha shaklda taqdim etish, saqlash va uzatishga imkon beruvchi texnik hamda dasturiy vositalar majmuasidir. Ta’limda ularga kompyuter taqdimotlari, audioyozuvlar, o‘quv videolari, animatsiyalar, elektron darsliklar, interaktiv mashqlar, virtual laboratoriyalar va raqamli simulyatsiyalar kiradi. Ularning umumiy xususiyati turli axborot turlarini birlashtirib, o‘quv materialini idrok etish va o‘zlashtirishni qo‘llab-quvvatlashidir.

Multimedia vositasini tanlashda uning zamonaviyligi yoki ko‘rinishining jozibadorligi emas, avvalo dars maqsadiga mosligi hisobga olinishi kerak. Masalan, geografiya darsida xarita va qisqa videolavha hududning xususiyatlarini tushuntirishga yordam bersa, matematika darsida bosqichma-bosqich animatsiya geometrik shaklning o‘zgarishini ko‘rsatishi mumkin. Ona tili darsida esa audioyozuv talaffuzni tinglash va solishtirish uchun qo‘llanadi.

Multimedia o‘qituvchining o‘rnini bosmaydi. U pedagogning tushuntirishi, savol-javobi, mashq va tahlil faoliyatini boyituvchi vosita hisoblanadi. Agar material dars mazmuni bilan bog‘lanmasa yoki o‘quvchi uni shunchaki tomosha qilsa, texnologiyadan foydalanishning ta’limiy samarasi cheklangan bo‘lishi mumkin.

2. Multimedia vositalarining pedagogik imkoniyatlari

Birinchidan, ko‘rgazmalilikni kuchaytiradi. Matn bilan birga berilgan rasm, diagramma, xarita yoki animatsiya o‘quvchiga tushuncha va hodisalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘rishga yordam beradi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinflarda aniq obrazlar va sodda vizual materiallar yangi bilimni tushuntirishda muhim ahamiyatga ega.

Ikkinchidan, o‘quv motivatsiyasini qo‘llab-quvvatlaydi. Qisqa videolar, ovozli topshiriqlar, interaktiv savollar va ta’limiy o‘yinlar darsga qiziqishni oshirishi mumkin. Biroq qiziqarli ko‘rinishning o‘zi yetarli emas: har bir multimedia elementi o‘quv maqsadiga xizmat qilishi va o‘quvchini faol fikrlashga jalb etishi lozim.

Uchinchidan, murakkab jarayonlarni tushuntirishni osonlashtiradi. Tabiiy fanlarda tabiat hodisalari, biologiyada organizmlar tuzilishi, texnologiya fanida ishlab chiqarish bosqichlari yoki tarixda voqealar ketma-ketligi tasvir va animatsiya orqali tushuntirilishi mumkin. Bunda vizual material o‘qituvchining izohi va o‘quvchining kuzatish topshirig‘i bilan birga berilganda samaraliroq bo‘ladi.

To‘rtinchidan, individual va mustaqil o‘rganish imkoniyatini kengaytiradi. Elektron darslik yoki yozib olingan tushuntirishni o‘quvchi qayta ko‘rishi, topshiriqni o‘z tezligida bajarishi mumkin. O‘qituvchi esa qo‘shimcha yordamga muhtoj o‘quvchilarga mos resurslarni tavsiya etishi mumkin.

Beshinchidan, teskari aloqa va bilimni tekshirishga yordam beradi. Interaktiv testlar, javobni darhol ko‘rsatuvchi mashqlar va qisqa so‘rovlar o‘qituvchiga o‘quvchilarning qaysi mavzuni qay darajada tushunganini aniqlash imkonini beradi. Natijalar keyingi darsni rejalashtirish va takrorlash talab qilinadigan masalalarni belgilashda qo‘l keladi.

3. Multimedia vositalaridan foydalanish metodikasi

Multimedia vositalarini darsga kiritish bir necha izchil bosqich asosida tashkil etilishi maqsadga muvofiq. Avvalo, o‘qituvchi darsning maqsadi va kutilayotgan natijasini belgilaydi. Keyin shu natijaga mos material tanlanadi, uning mazmuni, davomiyligi, tili, texnik sifati va o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga muvofiqligi tekshiriladi.

Material qisqa, aniq va ortiqcha bezaklardan xoli bo‘lishi kerak. Slaydlarda juda ko‘p matn joylashtirish, bir vaqtning o‘zida bir necha animatsiya ishlatish yoki mazmunga aloqasiz musiqa qo‘shish o‘quvchining diqqatini asosiy fikrdan chalg‘itishi mumkin. Muhim tushunchalarni ajratib ko‘rsatish, tasvirni izoh bilan bog‘lash va axborotni mantiqiy ketma-ketlikda berish tavsiya etiladi.

Masalan, boshlang‘ich sinfda tabiatshunoslik mavzusini o‘rganishda o‘qituvchi avval mavzu bo‘yicha savol beradi, so‘ng qisqa videolavhani namoyish etadi. Tomosha davomida o‘quvchilar kuzatish uchun aniq topshiriq oladi. Shundan keyin ular ko‘rganlarini muhokama qiladi, rasm yoki sxema bilan ishlaydi va o‘z xulosalarini aytadi. Bunday ketma-ketlik multimedia materialini passiv tomosha qilishdan faol o‘rganish jarayoniga aylantiradi.

Multimedia an’anaviy ta’lim usullari bilan uyg‘unlashtirilishi lozim. Ekrandagi mashqdan keyin yozma topshiriq, juftlikda muhokama, tajriba yoki og‘zaki izoh tashkil etilishi mumkin. O‘qituvchi o‘quvchilarning tushunganini faqat videodan keyingi taassurotlar bilan emas, balki savollar, amaliy topshiriqlar va mustaqil javoblar orqali baholashi kerak.

4. Multimedia vositalaridan foydalanishdagi muammolar va ularning yechimlari

Ta’limda multimedia vositalarini qo‘llash ayrim muammolarni ham yuzaga keltirishi mumkin. Texnik qurilmalarning yetishmasligi, internetga ulanishdagi uzilishlar, sifatsiz audio yoki video, o‘qituvchilarning raqamli ko‘nikmalari turlicha bo‘lishi darsning uzluksizligiga ta’sir qiladi. Bundan tashqari, ekranga uzoq vaqt qarash, axborotning haddan tashqari ko‘pligi va yoshga mos bo‘lmagan kontent o‘quv jarayoniga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Muammolarni kamaytirish uchun o‘qituvchi darsdan oldin texnik vositalarni tekshirishi, internet talab qilmaydigan materiallarning zaxira nusxasini tayyorlashi va kerakli fayllarni oldindan yuklab olishi lozim. Raqamli materiallar ishonchli manbadan olinishi, mualliflik huquqi va shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish

qoidalariga rioya etilishi zarur. O‘quvchilarning yoshiga moslik, tilning ravshanligi va mazmunning ilmiy to‘g‘riligi ham alohida tekshiriladi.

O‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishi ham muhim shartdir. Pedagoglar taqdimot yaratish, audio va videoni maqsadga muvofiq tanlash, interaktiv topshiriqlarni tashkil etish hamda o‘quv natijalarini baholash bo‘yicha amaliy ko‘nikmalarni muntazam rivojlantirib borishlari kerak. UNESCO tavsiyalarida ham texnologiyalarni joriy etishda pedagogik maqsad, teng imkoniyat va o‘quvchilarning manfaatlari markazda turishi lozimligi ta’kidlanadi [2; 3].

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, multimedia vositalari ta’lim jarayonini ko‘rgazmali, tushunarli va interaktiv tashkil etishga yordam beradigan muhim pedagogik resurs hisoblanadi. Matn, tasvir, ovoz, animatsiya va videodan maqsadli foydalanish o‘quvchilarning mavzuga qiziqishini qo‘llab-quvvatlashi, murakkab tushunchalarni izohlashi hamda mustaqil o‘rganish imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin.

Biroq multimedia vositalarining samarasi ularning soni yoki texnik imkoniyatlari bilan emas, balki dars maqsadiga qanchalik mos tanlangani va o‘quvchilarni faol fikrlashga qay darajada jalb qilishi bilan belgilanadi. Shu sababli o‘qituvchi har bir resursni oldindan baholashi, uni suhbat, amaliy mashq va teskari aloqa bilan uyg‘unlashtirishi lozim. Texnik tayyorgarlik, ishonchli kontent va pedagoglarning raqamli kompetensiyasini rivojlantirish multimedia vositalaridan samarali foydalanishning muhim shartlaridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. *O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.*
2. *UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education: A Tool on Whose Terms? Paris: UNESCO, 2023.*
3. *UNESCO. UNESCO ICT Competency Framework for Teachers. Version 3. Paris: UNESCO, 2018.*

4. *Mayer, R. E. Multimedia Learning. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.*
5. *UNESCO. Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris: UNESCO, 2023.*
6. *OECD. Education in the Digital Age: Healthy and Happy Children. Paris: OECD Publishing, 2023.*